משנה

המשנה מבארת דיני החוכר שדה מחבירו, לענין זריעת פשתן וקציצת ענפי עץ השקמה: **הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵירוֹ** בחכירות **לְשָׁנִים מוּעָטוֹת**, דהיינו פחות משבע שנים, **לֹא יְזָרְעֶנָּה** החוכר **פִּשְׁתָּן**, משום שמכחיש את הקרקע, ואינה מתחזקת עד שבע שנים, וכאשר תשוב השדה לבעליה לא יוכל לזרוע כראוי. **וְכֵן אֵין לוֹ** חלק **בְּקוֹרוֹת** שעושים מענפי עץ ה'**שִּׁקְמָה**', שאינו חוזר להוציא ענפים בפחות משבע שנים, ולא חכר על דעת ליטול הקורות.

קִיבְּלָהּ חֵימָנוֹ לְשֶׁבַע שָׁנִים, שָׁנָה רִאשׁוֹנָה יְזָרְעֶנָּה פִּשְׁתָּן, שכאשר יחזירנה לבעלים תהיה חזקה כבתחילה, **וְכֵן יֵשׁ לוֹ** באותה שנה חלק **בְּקוֹרוֹת שִׁקְמָה**, שכן יגדלו הענפים שוב כפי שהיו.

גמרא

שנינו במשנה שהחוכר אינו נוטל מקורות עץ השקמה: **אָמַר אַבָּיֵי**, דווקא **בְּקוֹרוֹת** מגוף עץ **הַשִּׁקְמָה אֵין לוֹ** חלק, אבל **בְּשָׂבָח** ענפי **הַשִּׁקְמָה**, שהשביחו ועתה שוים יותר, **יֵשׁ לוֹ** חלק בו, וכשמסתלק נוטל שווי השבח. **וְרָבָא אָמַר, אֲפִילּוּ בְּשָׂבָח** ענפי **הַשִּׁקְמָה נַמִּי אֵין לוֹ** חלק.

הגמרא מקשה על דעת רבא: **מֵיתִיבִי**, שנינו בברייתא, **הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵירוֹ, וְהִגִּיעַ זְמַנּוֹ לְצֵאת, שָׁמִין לוֹ**. מפרשת הגמרא: **מַאי לַאו** – האם אין הכוונה **שֶׁשָּׁמִין לוֹ בְּשָׂבָח שִׁקְמָה** ליתן לו את שויים, וקשה לרבא.

מתרצת הגמרא: **לָא**, אין הכוונה ששמין את שווי שבח ענפי השקמה, אלא **שָׁמִין לוֹ** את שווי שבח **יַרְקָא וְסִילְקָא** – הירקות שגדלו בשדה. שואלת הגמרא: אם מדובר **בִּירַקָּא וְסִילְקָא**, מדוע שמין רק את שויים, **נֵעָקוֹר וְנִשְׁקוֹל** – ויטול אותם עצמם. משיבה הגמרא: הברייתא דיברה **בְּדִלָּא מָטָא** – שלא הגיע עדיין **יוֹמָא דְּשׁוּקָא** שבו מוכרים את הירקות, ואין לעוקרם מחשש שיתקלקלו, לכן שמין לו רק שווי שבחם.

הגמרא מקשה על רבא מברייתא אחרת: **תָּא שְׁמַע, הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵירוֹ, וְהִגִּיעַ** שנת **הַשְּׁבִיעִית, שָׁמִין לוֹ**.

תחילה מבררת הגמרא את דברי הברייתא: משמע שבהגיע שנת השביעית עליו להסתלק מן השדה, וקשה, וכי בשנת **הַשְּׁבִיעִית מִי קָא מַפְקְעָא אַרְעָא** – האם נפקעת הקרקע מן המחזיק בה. מתרצת הגמרא: **אֶלָּא אִימָא, הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵירוֹ, וְהִגִּיעַ** שנת **הַיּוֹבֵל, שָׁמִין לוֹ**, שביובל אכן חוזרות השדות לבעליהם. **וַאֲבָתֵי** – ועדיין קשה, וכי **יוֹבֵל מִי מַפְקְעָא** את השדה כאשר קיבלה **בְּקַבָּלָנוּת** לזמן מסוים, הלא **'וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִיתוּת' אָמַר רַחֲמָנָא** (ויקרא כה כג), הרי שרק מהקונה לצמיתות היובל מפקיע.

מסיימת הגמרא לבאר את דברי הברייתא ומתוך כך קשה על רבא: **אֶלָּא אִימָא, הַלּוֹקֵחַ** – הקונה **שָׂדֶה מֵחֲבֵירוֹ וְהִגִּיעַ הַיּוֹבֵל, שָׁמִין לוֹ**. ומבואר, שאמנם גוף השדה חוזר לבעלים, מכל מקום את שווי השבח שמין ללוקח, שהשבח נידון כפירות, ואף החוכר יש לו ליטול שווי השבח, וקשה לרבא. **וְכִי תֵּימָא** לתרץ **דְּהָבָא נַמִּי** – שגם כאן הכוונה **שֶׁשָּׁמִין לוֹ בִּירַקָּא וְסִילְקָא**, אין לתרץ כן, שהרי **סִילְקָא וִירַקָּא בְּיוֹבֵל הֶפְקֵירָא הוּא** לכל הרוצה ליטלם, וממילא אין שמין לו את שבחם. **אֶלָּא** מהי כוונת הברייתא, האם **לַאו** – אין הכוונה ששמין לו את שווי **שֶׁבַח שִׁקְמָה**, וקשה לרבא.

מתרצת הגמרא: **תִּרְגְּמָהּ אַבָּיֵי אֵלֵיבָּא דְּרָבָא, שַׁאנִי הָתָם** כשהגיע היובל, **דְּאָמַר קְרָא** (ויקרא כה לג) **'וְיָצָא מִמִּכַּר בַּיִת וְעִיר אֲחֻזָּתוֹ בַּיֹּבֵל'**, ודייקו חכמים מן הפסוק, שדווקא **מִמִּכַּר** חוזר ביובל, אבל **הָשְׁתָּא אֵינוֹ חוֹזֵר**, אלא שמין את שוויו לקונה ונוטלו. אך כל זה אמרה תורה במכר, אבל המקבל שדה לזמן מסוים, לא נאמר בו דין זה שהשבח אינו חוזר לבעל השדה.

שואלת הגמרא: **וְנִגְמַר מִינֵיהּ** – ונלמד דין המקבל שדה מדין קונה שדה, שאף שגוף השדה חוזר, מכל מקום את השבח נוטל מי שהשביח ברשותו. משיבה הגמרא: **הָתָם** – שם, במוכר שדה והגיע היובל, הלא **זְכֵיֵי מֵעֲלְיָא הוּא** – מכירה גמורה היא לקונה, ובאשר השביחה השדה היה זה ברשותו, **וּמה שחוזר בְּיוֹבֵל, אַפְקַעְתָּא דְּמַלְכָּא הִיא** – מצות המלך היא שהפקיעה את השדה מן הקונה, וההפקעה היא רק על גוף השדה ולא על השבח, ובכפי שלמדנו לעיל מן הפסוק, אבל כאן במקבל שדה, שמתחילה לא היתה אלא לזמן, אף השבח אינו שלו.

הגמרא מביאה מעשה שבו דנו על השבח: **רַב פָּפָּא קַבֵּיל אַרְעָא לְאַסְפַּסְתָּא** – קיבל קרקע בחכירות כדי לזרוע בה שחת, וכשהיתה ברשותו **קָדְחוּ בָּהּ תָּאלֵי** – צמחו בה אילנות. **כִּי קָא** – כאשר **מְסַתַּלֵּק** היה רב פפא מן הקרקע בסוף זמן החכירות, **אָמַר לְהוּ** לבעלי הקרקע, **הָבוּ לִי שְׁבָחָא** – הביאו לי את שווי שבח האילנות. **אָמַר לֵיהּ רַב שִׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי לְרַב פָּפָּא, אֶלָּא מַעֲתָּה** לדבריך שמגיע לך שבח האילנות, וכי אם היית מקבל **דִּיקְלָא** – דקל לפירותיו, **וַאֲלִים** – והיה הדקל מתחזק ומתעבה גזעו, **הָכִי נַמִּי דְּבָעֵי מַר שְׁבָחֵיהּ** – האם גם בזה היית תובע את מה שהשביח, הרי לא קיבלת את הדקל אלא לאכול פירותיו. ואף כאן לא קיבלת את הקרקע כדי ליטול שבח האילנות הצומחים בה. **אָמַר לֵיהּ** רב פפא לרב שישא, יש לחלק בין הדברים, **הָתָם** לגבי דקל שנתעבה, אכן אין לו ליטול בשבח גופו, שהרי **לַאו אַדַּעְתָּא דְּהָכִי נָחֵית** – לא ירד על דעת ליטול את שבחו של הדקל אלא רק כדי לאכול פירותיו, אבל **אֲנָא הָכָא** – אני כשירדתי כאן לשדה, **אַדַּעְתָּא דְּהָכִי נָחֵיתְנָא** – על דעת כן ירדתי, ליטול את כל מה שיצמח בשדה, והרי צמחו גם אילנות.

מבררת הגמרא: **כְּמַאן** – כמו מי סבר רב פפא, לכאורה **כְּאַבָּיֵי, דְּאָמַר** שהחוכר קרקע, **בְּשָׂבַח** ענפי **הַשִּׁקְמָה** יֵשׁ לוֹ חלק, ולכן תבע את שווי מה שהשביח. דוחה הגמרא: **אֲפִילּוּ תֵּימָא** שרב פפא סבר **כְּרָבָא** שאמר שאינו נוטל בשבח השקמה, מכל מקום כאן תבע את שווי שבח האילנות, שהרי יש לחלק, **הָתָם** – שם בחובר שדה והיה בה עץ שקמה אינו נוטל בשבח, מכיון **דְּלֵית לֵיהּ פְּסֵידָא** – אין לחובר הפסד במה שהשביחו ענפי עץ זה בשדהו, שהרי עץ זה עמד במקומו קודם שחכר השדה, ואף השבחת העץ לא מנעה ממנו לחרוש ולזרוע בשאר חלקי השדה, אבל **הָכָא** בחכירותו של רב פפא, **אִיכָּא** – יש לו **פְּסֵידָא** מכך שצמחו אילנות, שהרי מנעו את הזריעה באותו מקום, ולכן צריך לשלם לו שווי שבחם של האילנות.

אָמַר לֵיהּ רב שישא לרב פפא, וכי **מַאי פְּסַדְתֵּיךְ** – כמה הוא ההפסד מכך שצמחו אילנות בשדה, הלא הוא **יָדָא דְּאַסְפַּסְתָּא** – מקום האילנות שבו היית זורע שחת, ואם כן **שָׁקוֹל יָדָא דְּאַסְפַּסְתָּא וְזִיל** – טול את שווי השחת שהיית מגדל באותו מקום, שהוא פחות משווי שבח האילנות, ולך, ומדוע רוצה אתה ליטול את שווי שבח האילנות. **אָמַר לֵיהּ** רב פפא, **אֲנָא בּוּרְכְּמָא רַיְישָׁקָא רַבָּאי** – אני במקום האילנות הייתי מגדל כרכום גינה משובח שדמיו יקרים, והפסדתי מכך שצמחו אילנות הרבה יותר משווי השחת שהיתה גדילה שם, ולכן תובע אני את שווי שבח האילנות שצמחו שם.

אָמַר לֵיהּ רב שישא, בכך שאמרת שהיית מגדל כרכום גינה הנקצר בכל שנה, **גַּלִּית אַדַּעְתָּךְ דִּלְמַשְׁכַּל וְאִסְתַּלּוּקֵי עֲכַדְתְּ** – גילית שהיתה דעתך לזרוע שם דבר שתטלנו אחר צמיחתו ותסתלק, ולא לזרוע דבר המתקיים כדי ליטול את שווי שבחו, לכן **שְׁקַל כּוּרְכְּמָא רַיְישָׁקָא וְזִיל** – טול את כרכום הגינה שהיית מגדל שם ולך, כלומר עקור את האילנות שצמחו באותו מקום ותקחם לעצמך, **וְאֵין לְךָ אֶלָּא דְּמֵי עֲצִים בִּלְבָד** שיתן לך בעל הקרקע, שהרי כאשר תעקרם לא יהיו הם אילנות חיים שימשיכו להשביח אלא עצים יבשים בלבד.

מעשה נוסף: **רַב בִּיבִי בַּר אַבָּיֵי קַבֵּיל אַרְעָא** – קרקע בחכירות, **וְאַהֲדַר לֵיהּ מְשׁוּנְיָתָא** – וכמין שן של סלע הר הקיפה את הקרקע, **וְקָדְחוּ בַּיהּ זְרָדָתָא** – וצמחו על סלע זה עצי זרדים. **כִּי קָא מִיסְתַּלַּק** רב ביבי, **אָמַר לְהוּ** לבעלי הקרקע, **הָבוּ לִי שְׁבָחַאי** שהשביחו אילנות אלו. **אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּי** לרב ביבי, **מְשׁוּם דְּאָתֵיתוּ מִמּוֹלָאי** – משום שאתם מבית עלי, ממשפחה רעועה, **אָמְרִיתוּ מִילֵּי מוּלְיָיתָא** – אומרים אתם דברים שאינם נכונים, הלא **אֲפִילּוּ רַב פָּפָּא לֹא אָמַר** שרוצה השבח שהשביחו האילנות שצמחו בשדהו, **אֶלָּא** משום **דְּאִית לֵיהּ**

המשך בעמוד ריג

פְּסִידָא – שנגרם לו הפסד בכך, שהרי צמחו במקום הראוי לזריעה, אבל **הָכָא** שצמחו בסלע שאינו מקום זריעה, **מַאי פְּסִידָא אִית לֵיהּ** – איזה הפסד יש לך, הרי אף אם לא היה צומח לא היית זורע שם, ולכן אינך זכאי ליטול בשווי השבח שהשביחו אילנות אלו:

רַב יוֹסֵף הֲוָה לֵיהּ הַהוּא שַׁתָּלָא – היה לו אדם שהיה נוטע כרמים בקרקעותיו, ועובד בהם כאריס גם לאחר נטיעתם כל ימיהם, לקבל בשכרו מחצה מהם. לימים **שָׂכִיב** – מת, **וְשָׁבַק חַמְשָׁה חַתַנָוותָא** – והשאיר אחריו חמשה חתנים. **אָמַר** רב יוסף, **עַד הָאִידְנָא חַד** – עד עתה עבד בשדותיו אדם אחד, **וְהַשְׁתָּא** – עתה **חַמְשָׁה. עַד הָאִידְנָא לֹא הֲווּ סָמְכוּ אַהֲדָדֵי** – עד עתה שאחד היה עובד, לא היה סומך על אחרים, **וְלֹא מַפְסְדוּ לִי** – לא היו נפסדים הכרמים, אבל **הַשְׁתָּא חַמְשָׁה** אנשים, **וְסָמְכוּ אַהֲדָדֵי** – יסמכו כל אחד על עבודתו של השני, **וּמַפְסְדוּ לִי. לכן אָמַר לְהוּ** רב יוסף לאותם החמשה, **אִי שָׁקְלִיתוּ שְׁבָחֵיכוּ** – אם תיטלו את השבח שמגיע לכם בירושת חותנכם, דהיינו מחצה מן הפירות שצמחו בשדותי עד עתה, **וּמִסְתַּלְקִיתוּ** – ותסתלקו משדותי, **מוּטָב, וְאִי לָא, מְסַלְּיקְנָא לְכוּ** – אסלק אתכם **בְּלֹא שָׁבְחָא**. ורשאי אני לעשות כן, **כְּפִי דְּאָמַר רַב יְהוּדָה, וְאִיתֵימָא רַב הוּנָא, וְאִיתֵימָא רַב נָחְמָן, הַאי שַׁתָּלָא דְּשָׁכִיב** – הנוטע כרמים בשדות אחרים ועובד בהם כאריס ונוטל מחצה מהם, ומת, **יוֹרְשִׁים דִּילֵיהּ מְסַתַּלְקִין לְהוּ בְּלֹא שָׁבְחָא** – יכול בעל הקרקע לסלק את יורשיו בלא שיקבלו בשבח השדה כלל. ומסיימת הגמרא: **וְלָאו מִילְּתָא הִיא** – ודבר זה אינו נכון, אלא נוטלים בשבח ככל ירושה שהוריש להם.

מעשה נוסף: **הַהוּא שַׁתָּלָא** – מעשה באדם שהיה נוטע כרמים בקרקעות אחרים ועובד בהם כאריס, **דְּאָמַר לְהוּ** לבעלי השדות, **אִי מְפַקְּרִינָא מְפַלְּקְנָא** – אם יהיה הפסד מחמתי אסתלק. ולבסוף אכן **אַפְּסִיד** חלק מהשבח הראוי לבוא, ועדיין נשאר שבח בכרמים שנטע. **אָמַר רַב יְהוּדָה, מְסַתַּלֵּק בְּלֹא** ליטול כלל **שָׁבְחָא** מהפירות שנשארו, שכך מפרשים אנו את כוונתו שיסתלק בלא ליטול כלום. **רַב כָּהֲנָא אָמַר, מְסַתַּלֵּק** מנטיעת הכרמים, אבל **וְשָׁקֵיל** – נוטל הוא **שָׁבְחָא**, שכוונתו היתה שכאשר יפסיד, יסתלק מלעבוד, אבל ליטול השבח. **וּמוֹדֶה רַב כָּהֲנָא, דְּאִי אָמַר** במפורש 'אִי **פְּסִידְנָא מְסַתַּלְקְנָא בְּלֹא שָׁבְחָא**' – אם אפסיד אסתלק לגמרי ואף לא אטול השבח, אכן **מִסְתַּלֵּק בְּלֹא שָׁבְחָא. רָבָא אָמַר**, אף אם אמר שיסתלק בלא ליטול השבח שנשאר, **אַסְמַכְתָּא הִיא** – אמר כן רק בגוזמא שאדם מבטיח את חבירו כדי שיסמוך עליו, שאם יפסיד יסתלק מהכל, **וְאַסְמַכְתָּא לָא קָנְיָא** – ואין דבריו תופסים כקנין, ולכן אף שאמר שלא יטול כלום, אינו מפסיד מחמת דבריו.

מקשה הגמרא על דעת רבא: **וּלְרָבָא, מַאי שְׁנָא** – מה שונה דין זה **מֵהָא דְּתַנַּן** – ממה ששנינו במשנה (לעיל קד.), המקבל שדה מחבירו לזורעה ולא זרעה, משלם לבעל השדה כמה שהיתה ראויה לעשות, משום שכך כותב לו **אִם אוֹבִיר** – אעשה את השדה בורה, **וְלֹא אַעֲבִיד** – ולא אעבוד להצמיח בה פירות, **אַשַּׁלֵּם בְּמֵימְטָא** – במיטב, ואין אומרים שנחשב כאסמכתא, אלא צריך לשלם כפי שאמר, ואף כאן עליו להפסיד כל השבח כפי שאמר.

מתרצת הגמרא: **הָתָם** במשנה לא חייב לקנוס את עצמו יותר מכפי הראוי, אלא **מַאי דְּאַפְּסִיד מְשַׁלֵּם**, והרי הפסיד את כל מה שהיה ראוי לצמוח אילו היה עובד בה, **וְהָכָא** – גם כאן ראוי שנאמר כן, **דְּמַאי דְּאַפְּסִיד מְנַכְּיָנַן לֵיהּ** – מנכים מחלקו את השבח שהפסיד, **וְאִידָךְ יָהֲבִינַן לֵיהּ** – ומכל מקום את שאר השבח שנשאר נותנים לו. מעשה נוסף: אדם ושמו **רוּנְיָא, שַׁתְּלָא דְּרַבִּינָא הֲוָה** – היה נוטע כרמים בקרקעותיו של רבינא, ועובד בהם כאריס לקבל מחצית הפירות הצומחים בהם. פעם אחת **אַפְּסִיד** רוניא ולא השביחו הפירות, ומחמת כן **בָּעֵי מִיפְּסַק** – סלקו רבינא. **אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא** – בא רוניא לפני רבא, **אָמַר לֵיהּ, חָזֵי מַר מַאי קָא עָבֵיד לִי** – יראה הרב מה עשה לי רבינא. **אָמַר לֵיהּ** רבא לרוניא, **שַׁפִּיר עָבֵיד** – טוב עשה רבינא שסילקך משדותיו. **אָמַר לֵיהּ** רוניא, **הָא** – הרי **לֹא הֲתָרָה בִּי** קודם שסילקני, וכיצד יכול לסלקני בלא התראה. **אָמַר לֵיהּ** רבא, **לָא צְרִיכָא** – לא היה רבינא צריך **לְהַתְרוֹת** בך, מפני שאתה במותרה ועומד, כיון שאם תפסיד לא יוכל רבינא בעל הקרקע להשיב לעצמו את הרווח שהפסיד. **וְרָבָא לְטַעְמֵיהּ** – לשיטתו, **דְּאָמַר רָבָא, מַקְרֵי דְּרַדְקֵי** – מלמד תינוקות, **וכן שַׁתְּלָא** – נוטע כרמים בשדות אחרים ועובד בהם כאריס ונוטל מחצית הפירות שצומחים בהם, **וכן טַבָּחָא** – טבח השוחט ובודק את הבהמות, **וְכֵן אוּמָנָא** – מוהל תינוקות,

וְסַפַּר מָתָא – סופר העיר, כּוּלָּן כְּמוּתְרִין וְעוֹמְדִין דְּמֵי ולכן אם הפסידו מותר לסלקם מיד בלא התראה נוספת. כְּלָלָא דְּמִילְתָא, כָּל האומנים הגורמים פְּסֵידָא דִּלֹּא חָדַר – הפסד שאינו חוזר, ואי אפשר לתקנו, כְּמוּתְרִין וְעוֹמְדִין דְּמֵי – הרי הם כמותרים ועומדים שאם יפסידו במלאכתם יסלקום בלא התראה נוספת.

מעשה נוסף בענין הנוטע כרמים: הַהוּא שַׁתָּלָא – נוטע כרמים ועובד בהם כאריס כדי לקבל מחצית מפירותיהם, דְּאָמַר לְהוּ לבעלי הכרמים, הָבוּ לִי שָׂכָרְאִי – תנו לי את מה שהשבחתי בכרמיכם, כיון שאני רוצה להפסיק לעבוד בהם, משום דְּבָעֵינָא לְמֵיסַק לְאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל – שאני רוצה לעלות לארץ ישראל, ולא רצו בעלי הכרמים לתת לו מה שהשביח. אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב פָּפָּא בַּר שְׁמוּאֵל לתובעם לדין, אָמַר לְהוּ רב פפא לבעלי הכרמים, הָבוּ לֵיהּ שָׂכָרְהוּ – תנו לנוטע מה שהשביח בכרמיכם.

ומתחילה סבר רבא, שכוונת רב פפא שישלמו בעלי הכרמים לנוטע את כל שבח הכרם, ולפיכך אָמַר לֵיהּ רָבָא לרב פפא, מדוע חייבת את בעלי הכרמים לתת לנוטע את כל שבח הכרם, אֵיהוּ אַשְׁבַּח אַרְעָא לֹא אַשְׁבַּח – וכי רק הוא השביח בעבודתו את הכרמים, והקרקע לא השביחה אותם, הלא השבח בא משניהם, ולכן צריך הוא ליטול רק חלק מן השבח ולא את כולו.

אָמַר לֵיהּ רב פפא, אכן לא נתכוונתי שיטול את כל השבח אלא אֲנָא פַּלְגָא דְּשַׁבְחָא קָאֲמִינָא לָךְ – נתכוונתי לומר שיתנו לו חצי מן השבח, כפי המגיע לו תמיד ככל שאר נוטעי הכרמים שלא נסתלקו מן השדה.

חזר רבא וְאָמַר לֵיהּ לרב פפא, עדיין יש הפסד לבעלי הכרמים בכך, שהרי עַד הָאִידָּנָא הֲוָה שָׁקִיל בַּעַל הַבַּיִת פַּלְגָא וְשַׁתָּלָא פַּלְגָא – עד עתה היה בעל הכרם נוטל חצי הריווח, והנוטע היה נוטל חציו השני, ואילו הַשְׁתָּא בָּעֵי לְמֵיתַב מְנָתָא לַאֲרִיסָא – עתה שנסתלק הנוטע בתוך זמנו, הרי צריך בעל הכרם לקחת אריס חדש לעבודת הכרם, ודרך אריס היורד לקרקע נוטע שנוטל שליש בפירות, ונמצא שצריך בעל הכרם לתת מחצי השבח שלו לאריס, והרי הוא מפסיד שליש מן המחצית שהיה נוטל בשבח הכרם.

אָמַר לֵיהּ רב פפא, רִיבְעָא דִּשְׁבָחָא קָאֲמִינָא – אכן לא נתכוונתי לומר שיטול חצי מכל השבח, אלא נתכוונתי לומר שיטול רבע מן השבח.

הגמרא מבארת את כוונת רב פפא, שהנוטע נוטל רבע מן השבח כשמסתלק: מתחילה סָבַר רַב אַשִׁי לְמֵימַר שלא התכוין רב פפא לומר שמקבל רבע ממש מהשבח, אלא רִיבְעָא דְּהוּא דַּנָּקָא – רבע משני שלישי השבח שנוטל בעל הכרם יקבל הנוטע, שהוא שיעור ששית מכל השבח, וכפי שיתבאר הטעם בסמוך. וכן מוכח ממה דְּאָמַר רַב מַנְיוּמֵי בְּרֵיהּ דְּרַב נַחוּמִי, בְּאַתְרָא דְּשָׁקִיל שַׁתָּלָא פַּלְגָא – במקום שנהגו שהנוטע כרמים בשדות אחרים נוטל חצי משבח הכרם, וְאָרִיסָא תְּילְתָא – ואריס נוטל שליש מן השבח, הַאי שַׁתָּלָא דְּבָעֵי לְאַסְתַּלּוֹקֵי – כאשר חפץ הנוטע להסתלק מעבודת הכרם, יַהֲבִינָן לֵיהּ שָׁבְחָא וּמְסַלְּקִינַן לֵיהּ, כִּי הֵיכִי דְּלֹא נִמְטֵיהּ הֶפְסֵד לְבַעַל הַבַּיִת – נותנים לו את חלקו בשבח הכרם ומסלקים אותו באופן שלא יגיע הפסד לבעל הכרם.

ומעתה, אִי אְמַרְתְּ בְּשָׁלְמָא רִיבְעָא דְּהוּא דַּנָּקָא שַׁפִּיר – אם תאמר שנותנים לנוטע רבע מחלק השבח המגיע לבעל הכרם, שהוא ששית מכל שבח הכרם, יתקיימו דברי רב מניומי שאמר לתת שבח לנוטע באופן שלא יבוא הפסד לבעל הבית. אֶלָּא אִי אָמְרְתְּ רִיבְעָא מָמָּשׁ – אבל אם תאמר שנותנים לנוטע רבע מכל השבח, הרי באופן זה קָא מָתֵי לֵיהּ פֶּסֶידָא לְבַעַל הַבַּיִת, פַּלְגָא דַּנָּקָא – יגיע הפסד לבעל הכרם בשיעור חצי משישית השבח, שהרי הוא צריך לתת שליש מן השבח לאריס, ואם היה השבח ששה דינרים ונותן לאריס שני דינרים מתוך הששה, ורבע מן השבח שהוא דינר ומחצה צריך לתת לנוטע, נמצא שישארו לבעל הכרם שני דינרים ומחצה, במקום שלשה שהיה נוטל קודם לכן, והפסיד מחלקו חצי דינר שהוא ששית מן השבח.

אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף לְרַב אַשִׁי, וְלֵיטָא לֵיהּ הנוטע לבעל הכרם, כיון שמגיע לך חצי מן השבח טול אותו, וטול עוד רביע לתת לאריס תמורת עבודתו, ואני אטול את הרבע הנותר מן השבח, וַאֲנָא מְנָתָא דִּילָךְ הַב לֵיהּ לַאֲרִיסָא – ואתה מתוך חלקך תן לאריס את חלקו, כלומר תן שליש מחלקך לאריס שהוא רבע מכל שבח הכרם, וישאר לך חצי השבח כפי שמגיע לך, וַאֲנָא מְנָתָא דִּילִי מַאי דְּבָעֵינָא עֲבִידְנָא בֵּיהּ – והרבע שאטול, לא יצטרך האריס שלך לעבדו כיון שאני אשכור לי אריס לעבוד בו.

אָמַר רב אשי לרב אחא, מדבריך ניכר שמוחך מחודד ומעמיק בדברים להבינם ולהקשות על פיהם, ולכן כִּי מָטֵית – כשתגיע לְעִנְיְנֵי שְׁחִיטַת קָדָשִׁים שבמסכת זבחים העמוקה, תָּא וַאֲקֻשֵׁי לִי – בא והקשה לי שם, ואתן לב לתרץ קושייתך.

הגמרא מביאה הלכות נוספות בדיני נוטע כרמים למחצית השבח: נוּפְא, אָמַר רַב מַנְיוּמֵי בְּרֵיהּ דְּרַב נַחוּמִי, בְּאַתְרָא דְּשָׁקִיל שַׁתָּלָא פַּלְגָא – במקום שנהגו שהנוטע נוטל חצי משבח הכרם, וְאָרִיסָא תְּילְתָא – והאריס נוטל שליש מן השבח, הַאי שַׁתָּלָא דְּבָעֵי אִיסְתַּלּוֹקֵי – אם רוצה הנוטע להסתלק מנטיעת הכרם, יַהֲבִינָן לֵיהּ שָׁבְחֵיהּ וּמְסַלְּקִינַן לֵיהּ – נותנים לו את חלקו בשבח הכרם ומסלקים אותו. וההלכה ניתן לו, כִּי הֵיכִי דְּלֹא לִיפְסוּד – באופן שלא יפסיד בַּעַל הַבַּיִת, מחמת שצריך לשכור אריס וכאמור לעיל.

אָמַר רַב מַנְיוּמֵי בְּרֵיהּ דְּרַב נַחוּמִי, קוֹפָא כָּבָא – גפן שהזקינה בכרם ושוב אינה ראויה להצמיח פירות, ורוצה בעל הכרם לעוקרה וליטול זמורות הגפן, נוטל נוטע הכרמים פַּלְגָא – חצי בזמורות, משום שהם כשאר פירות הכרם שירד לעבוד בשדה על דעת ליטול בהם מחצה לכשיזקינו ויעקרום. ואם שָׁטְפָה נַהֲרָא את הכרם, ונעקרו עצי הגפן, או שמחמת השטפון אין הקרקע ראויה להצמיח פירות עד זמן מרובה וצריכים לעקור את הגפנים, ורוצה בעל הכרם ליטול העצים, נוטל נוטע הכרמים רִיבְעָא – רבע בעצים, משום שעל כרחו צריך הוא להסתלק מעבודת הכרם, והרי הוא כנוטע המסתלק מן השדה קודם זמנו, שנתבאר לעיל שנוטל רק רבע בשבח הכרם.

הגמרא מביאה מעשה בדין כרם שהזקין: הַהוּא גַּבְרָא דְּמַשְׁכֵּן פַּרְדֵּיסָא לְחַבְרֵיהּ – שמשכן כרם לחבירו כשהלוה לו, וזמן המשכון היה לְמשך עֶשֶׂר שָׁנִין, שבהן יאכל פירות הכרם, ובסיומן תשוב הקרקע לבעליה בלא שיצטרכו לשלם מעות להחזר ההלוואה, וְקַשׁ – והזקין הכרם ונתייבש, לְאחר חָמֵשׁ שָׁנִין מזמן שקיבל המלוה את הכרם, והיה זה הזמן שראוי הכרם לייבש. ויש לדון האם יכול המלוה ליטול זמורות הכרם או לא. אַבַּיֵי אָמַר, מכיון שנתייבש הכרם בזמנו, לכן פֵּירָא חֲוֵי – הזמורות נחשבים לפירות הכרם, ויכול המלוה ליטלם. וְרָבָא אָמַר, אף שנתייבש בזמנו קָרְנָא חֲוֵי – נחשבים הזמורות בקרן של הכרם ולא בפירותיו, ולכן אין המלוה יכול ליטלם, שאם יעשה כן הרי הוא מכלה את הקרן, אלא ימכר הכרם וְיִלְקַח בּוֹ – תמורת מעותיו קָרְקַע, וְהוּא – המלוה אוֹכֵל את פֵּירוֹת קרקע זו כפי שהיה אוכל בכרם.

הגמרא מקשה על אביי: מֵיתִיבֵי – הקשו בני הישיבה על דברי אביי ממה ששנינו בברייתא, אדם שהלוה לחבירו מעות לכמה שנים ומשכן לו קרקע ובה אילן, וְיָבֵשׁ הָאִילָן אוֹ נִקְצַץ, שְׁנֵיהֶם – המלוה והלוה אֲסוּרִים להשתמש בּוֹ, משום שאם ישתמשו בו תכלה הקרן. כֵּיצַד יַעֲשׂוּ, יָמְכְּרוּ עצי האילן לְתשמישי עֵצִים, וְיִלְקַח בָּהֶן – במעות שנתקבלו תמורתם קַרְקַע, וְהוּא – המלוה אוֹכֵל פֵּירוֹת עד תום שנות המשכון, שאז תשוב הקרקע ללוה.

מוכיחה הגמרא מלשון הברייתא יבש האילן או נקצץ: מַאי לָאו יָבֵשׁ הוּמְיָא דְּנִקְצַץ – האם אין כוונתה שיבש האילן מדובר בדומה לאופן שנקצץ האילן, ואם כן מַה – כשם שבנִקְצַץ מדובר בְּזַמְנוֹ – שהגיע זמנו להקצץ כיון שהזקין וכבר אינו עושה פירות, שהרי אין דרך אדם לקצוץ האילן קודם לכן, אַף בְּיָבֵשׁ מדובר כשיבש בְּזַמְנוֹ, וְעל אופן זה קָתָנֵי – שנינו בברייתא שיִלְקַח בָּהֶן קַרְקַע וְהוּא אוֹכֵל פֵּירוֹת, אֶלְמָא קַרְנָא חֲוֵי – מוכח שאילן הגדל בקרקע הממושכנת נחשב לקרן עבור המלוה ולא לפירות, ולכן אם יבש האילן בזמנו אינו יכול להשתמש בעצים עצמם כשאר הפירות היוצאים מן

המשך בעמוד רמז

הקרקע, ושלא כדברי אביי שאמר שנחשבים הזמורות כפירות ויכול להשתמש בהם.

מתרצת הגמרא: **לא** – אין זו כוונת הברייתא, אלא להיפך **נִקְצַץ דּוּמְיָא דְּיָבֵשׁ** – שנקצץ האילן מדובר בדומה ליבש האילן, **מַה** – כשם **שבְּיָבֵשׁ** מדובר **בְּלֹא זְמַנּוֹ**, ובזה גם אביי מודה שאין העצים נחשבים לפירות, כיון שלא קיבל המלוה על דעת כן את הקרקע למשכון, אלא קיבלה על דעת שעד סוף זמנו של האילן יאכל מפירותיו, ורק אחר כך ישתמש בעצים, ואם כן **אַף** בנִקְצַץ מדובר **בְּלֹא זְמַנּוֹ**, אבל אם נקצץ בזמנו ודאי יכול להשתמש בו, שעל דעת כן קיבל את הקרקע.

הגמרא מקשה על שיטת אביי מברייתא אחרת: **תָּא שְׁמַע** ממה ששנינו בברייתא, **נָפְלוּ לָהּ** – לאשה נשואה בירושה מאביה **גְּפָנִים וְזֵיתִים וְקָנִים** שאינם ראוים עוד להצמיח פירות,